

**Основно училище „Свети свети Кирил и Методий“ с. Асеново**

ул. „Седма“ № 14, п.к. 5159, тел: 0879008129, e-mail: [info-300904@edu.mon.bg](mailto:info-300904@edu.mon.bg)



Утвърждавам:

Атанас Атанасев

Директор на ОУ „Св. св. Кирил и Методий“

**ПРОГРАМА**  
**ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ**  
**НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА**  
**В ОУ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“ , С. АСЕНОВО**  
за учебната 2023-2024 година

Разработена, съгласно Заповед № РД 09-5906/ 28.12.2017 г. на Министъра на образованието и науката. Приета на Педагогически съвет, с протокол № 6 от 26.02.2024г.

## СЪДЪРЖАНИЕ

1. Въведение
2. Определения - превенция, интервенция, насилие, тормоз
3. Цели
4. Система от мерки за реализиране на сигурна образователна среда
5. Работа с родители
6. Ресурсна обезпеченост
7. Полезни координати
8. Приложения

### *Приложение 1*

*Измерения на насилието и тормоза в училище*

### *Приложение 2*

*Класификация на формите на насилие и тормоз и предприемане на съответни действия*

### *Приложение 3*

*Насоки за интервенция*

### *Приложение 4*

*Кога, кой и къде може да подава сигнал за дете в риск*

### *Приложение 5*

*Протокол за регистриране ситуация на насилие/тормоз*

## I. ВЪВЕДЕНИЕ

Със Заповед №РД09-5906/28.12.2017 г. на Министъра на образованието и науката е утвърден Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование и Алгоритъм за прилагането му. Реален напредък в справянето с насилието и тормоза в училищна среда може да бъде постигнат само при прилагането на последователна и целенасочена политика, която се споделя и изпълнява от всички участници в образователния процес.

Определяща насока в училищната политика за противодействие на насилието е устойчивото и непрекъснато утвърждаване на позитивен организационен климат и на подходяща психологическа среда в училище. Основен акцент в дейностите по превенцията се поставя върху развиването на по-високо ниво на социалната и емоционалната компетентност на учениците като отправна точка за налагане на взаимоотношения между учениците в стил на сътрудничество и ефективна комуникация. Глобална цел е усвоените социални умения, да бъдат поощрявани и стимулирани, с цел да бъдат интегрирани от по-голяма част от учениците и ползвани от тях като поведение не само в училище, а и в широка социална сфера. Устойчивост и постоянство в този вид дейност би довела до училищен дух на спокойствие, сигурност, зачитане на различията и способностите, възможност за изява на интелектуални и творчески умения на учениците, както и до висок авторитет на училището, обществено признание и уважение.

## II. Определения

**1.Превенция** – комплекс от мерки, които имат за цел ограничаване и/или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието. Превенцията поставя приоритет върху дейности на ниво клас – създаване на правила на отношения в класа; дискусии в пространство, свободно за различни мнения, „защитено“ от правилата на класа; възможности за развиване на умения за разпознаване и назоваване на чувства и преживявания като начин за реагиране на агресията по ненасилствен и социално приемлив начин и др.

**2. Интервенции** – отговорът на институцията при възникнали ситуации на насилие и тормоз. Последователни действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на възникнала вече ситуация на насилие, тормоз и криза. Реализират се при отчитане на индивидуалните потребности на всяко дете, въввлечено пряко или косвено в ситуацията, при прилагане на принципа за най-добрият интерес на детето.

**3.Насилие** - По смисъла на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето: „Насилие“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

„**Физическо насилие**“ е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето.

**„Психическо насилие“** са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.

**„Сексуално насилие“** е използването на дете за сексуално задоволяване.

Сексуално насилие и злоупотреба над дете, според определението на Световната здравна организация, е: „Участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законовите или социалните табу на обществото.“

**„Пренебрегване“** е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

**4. Тормоз** - Тормозът е специфичен вид насилие сред децата и сред най-неуловимите форми на агресивно поведение и насилие. Важни характеристики за дефиниране на тормоза:

- Злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете.
- Извършва се от позиция на силата. Едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унизи или изолира.
- Повтаря се многократно във времето, не е еднократен и изолиран акт на насилие.

Тормозът между връстници е групов феномен. Случаите на тормоз се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни. Тормозът е сериозно, оставящо травматични следи, действие. Тормозеният не може да се защити със собствени усилия. Тормозът не спира от само себе си. Нужна е външна намеса.

**Физически тормоз** – блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение.

**Психически тормоз** – подмятане, подиграване, закачане, обиди, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на личните вещи, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене; словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. В група – изолиране, игнориране, изключване от групови дейности, избягване, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с детето, обект на тормоз.

**Сексуален тормоз** – всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето. Създаване на смуцаваща, враждебна, деградираща, унизителна или обидна обстановка. Измисляне на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността, подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. Екстремни форми на нападение и насилие.

**Кибернасилие и кибертормоз** – насилие и тормоз, които се осъществяват в дигитална среда чрез дигитални устройства. Създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни визуални материали, снимки и текстови съобщения, които уронват достойнството на детето или го унижават. Снимане на дете с мобилен телефон и свободното

разпространяване на снимки или видеозапис без негово съгласие, кражба на самоличност/профили, обиди, разпространение на слухове в социалните мрежи и др. Тормозът онлайн има своите отражения в реалния живот. Преживяванията за детето са в висока степен унижителни, тъй като кибертормозът не може да бъде прекратен веднага и е видим, случва се пред много голям кръг хора.

**Задълженията за съдействие към социалната система, за които следва да се обърне внимание, са регламентирани в Закона за закрила на детето, а именно:**

**„Чл.7. (1) Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане“, Държавната агенция за закрила на детето или Министерство на вътрешните работи.**

**(2) Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори ако то е обвързано с професионална тайна.“**

### **III. ЦЕЛИ**

Дейностите по превенция и интервенция на насилието и тормоза в ОУ „Св.св. Кирил и Методий“ през учебната 2023/2024 година, ще са в изпълнение на следните цели:

- ✓ Да създаде позитивна култура и климат в училище;
  - ✓ Да повиши осведомеността и чувствителността на всички участници в образователния процес по темата за насилието и тормоза и че насилието е неприемливо поведение;
  - ✓ Да разработи система за превенция, която създава условия за превантивна работа с класа и включва децата в образователни дейности, които да ги запознават с различните форми на насилие и тормоз, да възпитават уважение и толерантност към различията, да развият чувствителност към границите на другия, етика на взаимоотношенията, кое поведение е приемливо и кое – не, как да се реагира на неприемливо поведение, др.;
  - ✓ Да създаде система за интервенция като разясни съществуващи правила и процедури във връзка с всяка една проява на насилие и тормоз, вкл. по отношение на идентифициране и сигнализиране;
  - ✓ Засилена превантивна групово работна с учениците;
  - ✓ Активно партньорство с родителите в различни съвместни училищни прояви;
  - ✓ Повишаване доверието между училище, ученици и родители;
  - ✓ Да създаде система за предоставяне на подкрепа за пострадалите и въввлечените в ситуациите на насилие и тормоз.
- Училищната политика се реализира на равнище училище и на равнище клас, като на всяко едно от тези равнища се осъществяват дейности по превенция и интервенция (реакция).

### **IV. РАЗРАБОТВАНЕ НА СИСТЕМА ОТ МЕРКИ ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ НА СИГУРНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА**

#### **1. Създаване на Координационен съвет**

Директора на училището е създаден Координационен съвет за противодействие на училищния тормоз и насилие, който да планира, проследява и координира усилията за справяне с училищния тормоз и насилие.

Състав на Координационния съвет за противодействие на училищния тормоз и насилие:

**Председател:** Албена Добревска – учител прогимназиален етап

**Членове:** Георги Георгиев – учител по ФВС

Иринка Венкова - начален учител

## **2. Оценка на ситуацията**

Оценката на насилието и тормоза в училище се организира от ръководството и се осъществява от Координационния съвет за противодействие на училищния тормоз и насилие, в началото на учебната година, с цел определяне на формите и видовете насилие и тормоз, участниците и местата, където най-често се случват. Провежда се чрез въпросник от ЗДУД със съдействието на класните ръководители. Резултатите се обработват и анализират от Координационния съвет за противодействие на училищния тормоз и насилие.

След обобщаване на резултатите от изследването, запознава педагогическия и непедагогическия персонал на училището с оценката на ситуацията.

Класните ръководители представят на учениците и родителите информация от изследването.

## **3. Изготвяне на план за съответната учебна година за превенция и интервенция на насилието и тормоза.**

На базата на извършената оценка се изготвя план за превенция и интервенция на насилието и тормоза от Координационния съвет за противодействие на училищния тормоз и насилие, който се актуализира всяка учебна година. Планът за превенция и интервенция на насилието и тормоза се изготвя от Координационния съвет за срок от една учебна година и се утвърждава от директора. В плана се включват: дейности по превенция на ниво институция; дейности по интервенция на ниво институция; дейности по превенция на ниво клас; дейности по интервенция на ниво клас; срокове за изпълнение; отговорности по изпълнение на дейностите и индикатори за изпълнение.

## **4. Дейности по превенция**

4.1. Дейности по превенция на ниво училище

4.1.1. Актуализиране на етичен кодекс ОУ „Св. св. Кирил и Методий“

4.1.2. Създаване на единни правила за задълженията на всички учители и служители в ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, свързани със случаите на насилие и тормоз.

4.1.3. Запознаване на цялата училищна общност с определението, проявлението и последиците от насилието и тормоза.

4.1.4. Подобряване на системата на дежурство с оглед на това да бъдат обхванати местата в училище, където при етапа на оценка е установено, че се извършват насилие и тормоз.

4.2. Дейности по превенция на ниво клас

4.2.1. Изработване на правила на поведение и ценности от всеки клас. Класният ръководител, заедно с учениците изработва процедура, описваща мерките в случай на нарушаване на правилата.

4.2.2. Обучителни дейности и работа с класа:

- в час на класа класният ръководител запознава учениците със същността и видовете насилие и тормоз между учениците /Приложение 1/;
- в часа на класа всеки класен ръководител използва формите на груповата работа, дискусия, решаване на казус, споделяне на опит за разясняване на проблема;
- създаване на пространство, в което спокойно и открито се обсъждат различни теми, които вълнуват децата, включително и темата за насилие;
- системни усилия за развиване у учениците на социални умения за общуване по ненасилствен начин, зачитане и уважение различията на другите, определяне и зачитане на собствените и чуждите граници, повишаване на социалната и емоционална интелигентност, поощряване и насърчаване на работата в екип;
- стимулиране на учениците да съобщават за случаи на насилие и тормоз при гарантиране на конфиденциалността;
- провеждане на тематични родителски срещи.

## **5. Дейности по интервенция**

### **5.1. Дейности по интервенция на ниво училище**

#### **5.1.1. Водене на училищен дневник със случаи и процедури за управление на информацията:**

- Създава се дневник за документиране на ситуации на насилие и тормоз в училище, от нива две и три според приетата класификация (Приложение 2);
- Всяка ситуация на насилие и тормоз от нива две и три се описва в протокол за регистриране на насилие и тормоз, до председателя на Координационния съвет, от учител/служител, който я е наблюдавал (Приложение 5);
- Протоколът съдържа кратко описание на ситуацията, кога се е случила, кои са участниците, кой служител е реагирал и какви мерки са предприети;
- Координационния съвет извършва анализ и оценка на риска от продължаване на насилието и тормоза, разпознаването на деца и ученици, които участват и се вълчат в ситуации на насилие и тормоз, без значение, дали извършват проявите или са пострадали от насилието.
- Координационния съвет дава становище за индивидуална работа по случай с дете, което се намира в ситуация на риск по смисъла на Закона за закрила на детето и Закона за предучилищното и училищното образование, предлага мерки и конкретни интервенции, които могат да бъдат индивидуална, груповата работа и др.
- Координационния съвет дава становище и насочва ученика към допълнителна подкрепа за личностно развитие на дете в риск.
- Дневникът се съхранява при педагогическия съветник.

#### **5.1.2. Инициране на работа по случай, включително насочване на случая към други служби.** Всеки служител в училището е длъжен при установяване на случай на насилие и тормоз незабавно да уведоми директора на училището.

- При случаи от трето ниво, както и по преценка при случаи от второ ниво, незабавно се уведомява Дирекция „Социално подпомагане“ (Отдел „Закрила на детето“ –ОЗД) и/или полицията от директора на училището;
- Уведомените институции започват проверка на сигнала по реда на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция (Приложение 4: Кой, кога и къде

може да подава сигнал за дете в риск?), в който следва да се включи представител на училището - класен ръководител и/или ЗДУД;

- При становище от Координационния съвет за инициране на работа по случай или ако не се свика Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция, при необходимост се търси съдействието на психолог и следва да иницира работа по случай с ученика в училище.

5.2. Дейности по интервенция на ниво клас - Отнасят се до всички ситуации на насилие и тормоз според приетата класификация (Приложение 2).

- Обсъждане между учениците и класния ръководител с цел изясняване на възникнал проблем, влиянието върху всички участници и свидетели, последствията, както и възможните решения (Приложение 3);

- Съвместни действия между класен ръководител или учител, психолог и включване на външни специалисти;

- Използване на посредник при разрешаване на конфликта;

- Провеждане на тематична родителска среща.

## V. РАБОТА С РОДИТЕЛИ

Родителите се привличат като партньори в дейностите по превенция и интервенция.

**1. Партньорството с родителите за съдействие по превенция на насилието и тормоза се осъществява чрез:**

- Провеждане на тематична родителска среща, в която класните ръководители да запознаят родителите с основните моменти в училищната програма за превенция и интервенции на насилието и тормоза в училище и да се дискутира тяхната готовност да участват;

- Покана към родители, които да се включат, като представят своите професии, хобита, интереси, така че да направят видима връзката между образованието и приложението му в живота;

- Идентифициране на родители, които могат да бъдат посредници за осъществяване на връзка между училището и други организации и институции. Родителското съдействие може да има различни измерения, като:

- ✓ родители – специалисти от областта на помагащите професии (психолози, социални работници, медиатори, лекари) или други професии, които могат да бъдат полезни и с чиято помощ могат да се реализират училищни инициативи

- ✓ родители, изявили желание да се включат в групи за придружаване на определени групи деца по пътя от дома до училището и обратно;

- ✓ родители, изявили желание да бъдат посредници между училището и родителите или други организации и институции, когато това се налага.

**2. Партньорство с родителите в случаи на интервенция: Във всички случаи е необходимо родителите на участващите в ситуацията на насилие или тормоз деца да бъдат уведомени за случилото се, както и за предприетите от институцията действия за разрешаване на ситуацията.**



### **Насоки към учителя за разговор с родителите:**

- Разговорът да бъде започнат със силните страни на децата и след това да се представи ситуацията. Това ще помогне за свалянето на напрежението още в началото.
- Останалите родители от класа също да бъдат информирани за ситуацията и предприетите действия с цел изясняване на неизвестните и сваляне на напрежението. По този начин се ограничават различни интерпретации и спекулации поради непознаване на ситуацията. Родителите трябва да бъдат информирани, че критиките, обидите и negliжирането на другото дете или деца от тяхна страна са недопустими и само ще задълбочат конфликта.
- Разговорът трябва да бъде проведен на подходящо място, в партньорски взаимоотношения, като се остави отворено пространство за споделяне на техните опасения и гледни точки; от разговора могат да бъдат изведени конкретни договорености – кой какво може да предприеме и какво се очаква като резултат. Конструктивно е учителят да дава конкретни препоръки на родителите какво биха могли да направят и да обсъжда дали това е според възможностите им. По преценка учителят може да насочи родителите за консултация с психолог или с други специалисти при необходимост.

### **3. Насоки за работа с родители, когато не съдействат:**

В случай че родителите отказват да съдействат или по някакъв начин саботират действията на училището, учителят следва да се обърне към Координационния съвет за противодействие на училищния тормоз и насилие и случая да се обсъди.

## **VI. РЕСУРСНА ОБЕЗПЕЧЕНОСТ**

Ръководството на училището осигурява:

- ✓ ежегодно обучение на служителите по теми, свързани с насилието и тормоза;
- ✓ обучени специалисти за интервенция в ситуации на тормоз в училище, а при липса на такива привлича външни за училището специалисти, които са обучени за интервенция в ситуации на тормоз;
- ✓ информация, материали по темата за насилието и тормоза в училище, информация за наличните ресурси в общността и други.

## **VII. ПОЛЕЗНИ КООРДИНАТИ**

**НАЦИОНАЛНА ТЕЛЕФОННА ЛИНИЯ ЗА ДЕЦА** – тел.116 111

Националната телефонна линия е безплатна, работи денонощно. Предоставя консултиране, информиране и помощ, при всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. При необходимост, може да се ползва и от професионалисти.

**КОНСУЛТАТИВНА ЛИНИЯ В СЛУЧАИ НА ТОРМОЗ В ИНТЕРНЕТ** – тел. 124 123, имейл [helpline@online.bg](mailto:helpline@online.bg) и чат в сайта [www.safenet.bg](http://www.safenet.bg)

Телефонната линия е отворена в работни дни от 10.00 до 16.00 часа.

Консултациите са анонимни и достъпни както за деца, така и за професионалисти и родители.

**НАЦИОНАЛЕН ТЕЛЕФОН ЗА СПЕШНИ ПОВИКВАНИЯ** – тел. 112

Настоящият документ има характер на задължителен при справяне в случаи на насилие и тормоз.

**Съставил: Комисия за противодействие на училищния тормоз и насилие**

Председател: Албена Добревска – учител прогимназиален етап

Членове: Георги Георгиев – учител по ФВС

Иринка Венкова - начален учител

## **ПРИЛОЖЕНИЕ 1. ИЗМЕРЕНИЯ НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ**

„Насилие“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна в реда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

➤ **„Физическо насилие“** е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание, без разстройство на здравето.

➤ **„Психическо насилие“** са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника, попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.

➤ **„Сексуално насилие“** е използването на дете за сексуално задоволяване. Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на Световна здравна организация е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законите или социалните табу на обществото“.

➤ **„Пренебрегване“** е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи. Насилието може да бъде от възрастен към дете, между деца и от дете към възрастен. Тормозът е специфичен вид насилие, сред децата и е сред най-неуловимите форми на агресивно поведение и насилие. Не всеки акт на насилие е тормоз. Тормозът между връстници е групов феномен. Случаите на тормоз се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни.

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е много сериозно, оставящо травматични следи действие, защото тормозеният не може да се защити със собствени усилия. Тормозът не спира от само себе си, без външна намеса. Ключови в разбирането за тормоза са следите характеристики:

1. злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;
2. извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унизи или изолира;
3. повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на насилие.

Проявите на тормоз в училище най-общо могат да бъдат разделени на следните основни групи:

➤ **Физически тормоз** – блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение;

➤ **Психически тормоз** – подмятане, подиграване, закачане, обиди, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на личните вещи, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене; словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. Когато е в група – под формата на изолиране, игнориране, изключване от групови дейности, избягване, одумване и разпространение на злобни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз;

➤ **Сексуален тормоз** – представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смуцаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унизителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападане и насилие;

➤ **„Кибер насилие“ и „Кибер тормоз“** са насилие и тормоз, които се осъществяват в дигитална среда чрез дигитални устройства. Включват създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни визуални материали, снимки и текстови съобщения, които уронват достойнството на детето или го унижават: снимането на дете с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видеозапис без негово съгласие, кражба на самоличност/профили, обиди, разпространение на слухове в социалните мрежи и др. Ако дете е въввлечено в рискована ситуация онлайн, това винаги има своите отражения в реалния му живот. Преживяванията за детето могат да бъдат дори по-унизителни, тъй като кибертормозът не може да бъде прекратен веднага и е достъпен до много по-голям кръг хора.

#### **Признаци, по които може да се разпознаят насилието и тормозът:**

✓ различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;

✓ неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едностранни отговори;

✓ безпокойство и крайности в поведението – от агресивност до пасивност;

✓ лоша представа за себе си – децата смятат, че са заслужили насилието;

✓ прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;

✓ влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;

✓ влошаване на успеха от обучението и чести отсъствия от училище;

✓ чести отсъствия от определени часове;

✓ детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;

- ✓ агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
- ✓ внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото на развитие на детето;
- ✓ бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;
- ✓ загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;
- ✓ употреба на алкохол, медикаменти, занемаряване (постоянно обличане на едни и същи дрехи или отказ да сресва косата си);
- ✓ психосоматични симптоми като болки в стомаха, главоболие, гадене и др., оплаква се, че сънува кошмари и сънят му е нарушен;
- ✓ различни прояви на сексуализирано поведение (имитация на сексуален акт, разголване, използване на език, свързан със сексуални действия и т.н., които са нехарактерни за съответната възраст);
- ✓ наблюдават се промени в навиците или в използването на интернет и социалните мрежи.